

Joodsche Poëzie

OPGANG

in den nieuweren tijd

door J. van Nes

I.

*Verval, heimwee naar Zion, ballingschaps-
leed, vertrouwen op God, kindertiefde en
dankbaarheid.*

BIJ Joodsche Poëzie denkt ieder Christen terstond aan de Psalmen der Hebreeuwsche dichters van den ouden dag. Die zijn onovertroffen.

Wel kunnen de meeste Christenen den rijkdom van den oorspronkelijken tekst niet genieten, maar ook in de vertolkingen in allerlei talen zijn de Psalmen aangrijpend-schoon.

In religieuze diepte worden deze liederen van Oud-Israël door geen andere geëvenaard.

Israël is het volk der religie bij uitnemendheid.

En zijn Psalmen, door de vrome Joden nog telkens geciteerd (hun gebedenboeken staan vol met aanhalingen eruit), zij vinden ook bij geloovige niet-Joden weerklink in de ziel als uitingen van het religieus gemoed en worden door dezen steeds weer van harte opgezongen.

De godsdienstige poëzie van in Christus geloovige Joden kenmerkt zich ook door een warmte, die weldadig aandoet. Men denke alleen nog maar in ons land aan *Mr. Isaïc Da Costa*.

Wij willen hier echter thans niet de Bijbelsche Joodsche poëzie, noch ook die van Christgeloovige Joden bezien, maar ons een oogenblik bezighouden met de dichterlijke literatuur der Joden in den nieuweren tijd.

Bij de nieuwere Joodsche dichters zijn er weliswaar bij wie het specifiek-Joodsche schier geheel is teloor gegaan, Zoo zoekt men in vele verzen van *S. Bonn en A. van Collem*, Nederlandsch-Joodsche dichters van den jongsten tijd, vergeefs naar een aanduiding, dat deze dichters leefden in een godsdienstig Joodsch milieu, of ook, dat zuiver-Joodsche impulsen hen bij hun zingen dreven.

In den bundel van *Van Collem: „Van God en van de Natuur,”* te Bussum, 1921, bij C. A. J. van Dishoeck verschenen, blijkt het, dat zijn Joodsche Godsbesef geheel geweken is voor pantheïstische.

Hoort slechts het begin-couplet en de beide slotverzen van gedicht nr. XXXI (p. 52 vv.):

De atmosfeer is God, hij is het Al,
Hij is het onbegrepene alomme,
Hij haast zich niet, want hij is overal,
Hij is de eindeloze ruimtekome.

God is de atmosfeer en anders niet,
Hij geeft zich eindeloos aan uwe vragen,
Hij is een willige waar gij gebiedt,
Wanneer gij hem omvat, zal hij U dragen.

165

OPGANG

Hij is zooals gij hem met oogen ziet,
 Hij fluistert na de woorden Uwer droomen,
 Iets anders dan gij zelf zijt is hij niet,
 Hij is uit uw verbeelding voortgekomen.

Wij schrikken als wij zulke klanken opvangen uit Joodschen mond. Hoe vèr is deze zoon van 't oude volk afgezworven van den God Israëls!

Hoe heeft hij zich geheel ontworsteld aan de prediking van het Oude Testament, dat ons God doet kennen als den boven alles verheven Heere der Heeren, den volkomen Onafhankelijke, van Wien alles afhankelijk is, Die den hemel en de aarde gemaakt heeft, en Die alles draagt door het woord Zijner kracht! —

In de verzameling „Zangen van Hoop” van Bonn, door de Mij. voor goede en goedkoope lectuur te Amsterdam, in 1919, uitgegeven, komen vele zoetvloeiende verzen voor. Met name de aan het kind gewijde munten uit. Maar..... ook wordt men getroffen door de opzweepende sociaal-democratische tendentieuze poëzie, die erin voorkomt.

Zoo roep Bonn het uit aan 't slot van zijn: „Dit is de dag der dagen,” gedicht in de woelige November-dagen van 1918:

Dit is de Dag der Dagen, hoort
 de nieuwe mensch is opgestaan!
 het schuw gebroed is gauw gegaan.
 Zij stichtten moord, verstromden bloed
 en snellen nu! schuw en ontmoed.

Nu klop! houweelzwaaiende makker,
 klop, klop op Aard de kerels wakker,
 de Aarde groot, de Aard àl ver
 wordt in 't Heelal de lichtste ster,
 het gansch Heelal omzingt uw moed
 de Aard wordt ons, mijn maat, klop goed!

* * *

Vergelijk men Bonn's „Zangen van hoop” met de „Zionsliederen” van Juda Halévi, dan treft de geweldige afstand. Juda Halévi wordt geheel door de Joodsche gedachtenwereld beheerscht.

Wordt in de „Zangen van hoop” elke verwijzing naar Zion gemist, Juda Halévi, die in de 12e eeuw, vol verlangen naar Zion, op 50-jarigen leeftijd nog Spanje voor Palestina verliet, wordt niet moede de heerlijkheid van Zion te bezingen.

Halévi's poëzie is geheel religieus.

En zij is nog in eere bij de Joden van den huidigen tijd.

De zoo jong gestorven Joodsche filosoof-theoloog, die tegelijk een woordkunstenaar was als weinigen, Franz Rosenzweig, heeft de „Zionszangen” van Halévi in metrisch Duitsch uit het Hebreeuwsch overgebracht.

Eén proeve moge hier volstaan, om te doen genieten èn van Halévi's heimwee naar Zion èn van de fijnheid van Rosenzweig's taal.

In „Zwischen Ost und West”, naar Rosenzweig's vertaling (zie: Jehuda Halévi, Zionsliederen, Berlin, 1933, p. 36) heet het:

Mein Herz im Osten, und ich selber am westlichsten Rand.
 Wie schmeckte Trank mir und Speis! wie? dran gefallen je ich fand?
 Weh, wie vollend ich Gelübd? wie meine Weihung? da noch
 Zion in römischer Haft, ich in arabischem Band.
 Spreu meinem Aug alles Gut spanischen Bodens, indes
 Gold meinem Auge der Staub drauf eins das Heiligstem stand!

Vertaling: Tusschen Oosten en Westen.

OPGANG

Mijn hart in het Oosten en ik zelf aan den uitersten Westlijken rand.
Hoe zou spijs en drank mij smaken? Hoe zal ik daar ooit lust in hebben?
Wee mij, hoe zal ik mijn beloften vervullen? Hoe mijne toezegging? terwijl nog
Zion onder Rome's sceppter zucht en ik in Arabische boei.
Kaf is in mijn oog al het goed van het Spaansche land, terwijl
In mijn oog als goud is het stof, waarop eens het heiligdom stond.

Dat verlangen naar Zion komt ook zoo duidelijk uit in het Jiddische (Joodsch-Duitsche) lied, door *Beirach Benedikt Schafir* (die *Löwenstein* daarin nazong) gedicht: „Grusz an Zion,” op pag. 60 vv. van *Jüdisch-deutsche Volkslieder aus Galizien und Russland*, verzameld door Dr. Gustav Herman Dalman, Leipzig, 1888:

Dort sammeln sich Veigelech jedes sein Min
Un heben die Flügelech an zu fliehen.
Un stellen sich aus alle bei einand,
Un fliehen aweg in ein ander Land.

O sagt mir, Veigelech, wie fliegt ihr azind?
Was eilt ihr, was lauft ihr aweg so geschwind?
Mir kennen nicht sagen die Leiden, die Kält,
Drum fliehen wir aweg in die warme Welt.

Das Land dort in Misrach, wenn ihr werdt durchziehn,
Wo unsre Väter amal pflegen ruh'n,
Die teuere Gegend von Erez Jisrael,
Derzählt dort: ich grüsz es, und küss' es viel Mal.

Ach, grüsst mir Morija, mein väterlich Haus,
Das Wiegel, vun wannen ich Jud komm araus,
Dort haben meine Edele das leben geeckt,
Zum Schwert vun dem Söne die Hälser gestreckt.

Ach, grüsst mir die Kebarim in Chebron, in Zion,
Die Beiner vun unsere Abos dort ruhen.
Die teuere Gegend, wo der Jordan thut fliessen,
Die Gärten, die Felde mir herzlich zu grüssen!

Ach! dort in der Midbar, dort seid ihr bekannt,
Dort liegt ein Gebirg, es wird Sinaj genant;
Von dort kommt das Licht un zerstreut die Nacht,
Das Licht vun dem Glauben, was glücklich uns macht.

Dort hab' ich bekommen das Chumèschel so wahr,
Das lebt schon bei mir a vier tausend Jahr.
S' is heut noch das ganze, was ich Jud vermag,
Drauf lass ich mich häupten kimeat alle Tag.

Un grüss mir Lebánon, den teueren Wald,
Die Bäume, was sen'n ein' Ewigkeit alt,
Sie rauschen un trauern, seht, wie sie sich beugen!
Ach, grüsst mir sie dorten auch vun meinewegen!

OPGANG

Die Veigel, die heben die Flügelech auf
Un nehmen auch mit meine Thränen arauf,
Zu benetzen die teuere Erd vun Zion,
Der Namen Jisrael soll noch einmal blühen!

Vert. GROET AAN ZION.

Daar verzamelen zich vogeltjes elk naar zijn aard
En heffen de vleugels op om te vliegen,
En stellen zich bij elkander op,
En vliegen weg naar een ander land.

O zegt mij, vogeltjes, hoe vliegt gij nu?
Wat haast gij U, wat gaat gij zoo snel van hier weg?
Wij kunnen het lijden, de kou niet doorstaan;
Dies vliegen wij weg naar het warme land.

Het land daar in het Oosten, als gij het zult doorgaan,
Waar onze vaderen eens plachten te rusten,
Die dierbare omgeving van het Joodsche land,
Vertelt daar, dat ik het groet en hartelijk kus.

Och, groet van mij Moria, mijn vaderlijk huis,
Het wiegje, waarin ik als Jood heb gelegen,
Daar hebben mijn edelen het leven beëindigd,
Hun halzen gegeven aan 't woord van den hater.

Och, groet van mij de graven in Hebron, in Zion,
Waar de beenderen onzer voorouders rusten,
Die dierbare omgeving, waar stroomt de Jordaan,
De tuinen, de velden, wil ze hartelijk van mij groeten.

Och, daar in de woestijn, daar zijt gij bekend,
Daar ligt een gebergte, dat Sinaï wordt genoemd.
Vandaar komt het licht en verjaart den nacht,
Het licht van 't geloof, dat gelukkig ons maakt.

Daar heb ik zoowaar den Pentateuch gekregen,
Die reeds bij mij leeft een vierduizend jaar.
Het is thans nog het hoogste, dat ik, Jood, bezit,
Daarvoor laat ik mij dooden bijna elken dag.

En groet mij de Libanon, het dierbare woud,
De boomen, die al een eeuwigheid oud zijn,
Zij ruischen en treuren, ziet, hoe ze zich buigen!
Och, groet ze daar ook in mijn naam.

De vogels heffen de vleugels op
En nemen ook mijn tranen mee naar omhoog,
Om nat te maken den dierbaren grond van Zion.
De naam Israëel zal nog eens bloeien!

168

Hetzelfde motief vindt men in een der verzen van den zoo beroemden Hebreuwschen dichter van den jongsten tijd, *Ch. N. Bialik*, en wel: „*Aan den Vogel*” (vertaald in 't Duitsch door *E. Müller*; zie *Ch. N. Bialik: Gedichte*, Köln und Leipzig 1911, p. 38 vv.).

3

OPGANG

Behalve het heimwee naar Zion valt in de zuiver Joodsche poëzie van den nieuweren tijd ook steeds weer te beluisteren een echte *lijdensklacht*. Deze poëzie is in vele opzichten ballingschaps-poëzie. Het goloes (of galoeth), de ballingschap des lijdens, heeft sterk zijn stempel op het Joodsche volk gezet en dat komt ook uit in de verzen.

Mr. Jacob Israël de Haan, de zoo ellendig in Jeruzalem om 't leven gebrachte Nederlandsch—Joodsche dichter-geleerde, zegt in het inleidend lied van den schitterenden bundel: „Het Joodsche lied”, bij W. Versluys in Amsterdam verschenen:

Ik ben één van hun Volk en hunne zang
Zinge mijn lied, want langs 't gejaagde pad
Leed één Volk meer dan mijn Volk smaad en pijn?

Dus werd dit wat ik boven al verlang,
Meer dan de Vriendschap, meer dan aardsche schat:
Dichter van mijn verdreven volk te zijn.

De echt-Joodsche ellende-klacht komt ook zoo uit in de Ghetto-liederen van *Morris Rosenfeld*. Deze waren oorspronkelijk in het Jiddisch gedicht. Door *Berthold Feiwel* zijn zij in 't Duitsch vertaald.

Het Joodsche Godsvertrouwen spreekt ons zoo toe in Rosenfeld's: „Het volk des Heeren.”

Kinderliefde is bij Joden sterk ontwikkeld. De eerbied voor de ouders is veelal bij hen voorbeeldig.

De teedere liefde voor zijn moeder brengt Uriël Birnbaum (de Oostenrijksch-Joodsche dichter, die den oorlog 1914—1918 meemaakte en vele sonnetten in dien tijd dichtte, die verzameld werden onder den naam: „*In Gottes Krieg*”, Wien-Berlin 1921) zoo treffend tot uiting in het gedicht: „*Meiner Mutter*”, dat hij dichtte, toen hij, na een verwonding, thuis gekomen was.

En dat *dankbaarheid* een woord is, dat in het Joodsche woordenboek een ruime plaats heeft, kan blijken uit de zestien verzen, die Uriël Birnbaum heeft gewijd aan zuster Rosa Grieb, die hem in 't hospitaal verpleegde.

Waarlijk, als wij de nieuwere Joodsche Poëzie lezen, dan erkennen we het, dat het in zoovele opzichten achteruitgezette Joodsche volk niet achterstaat bij de andere volken, maar in taalrijkdom en in diepte van gevoel eerder anderen overtreft. Dan voelen wij ons nauwer verbonden aan dat volk, dat zoo bitter heeft te lijden, en onze lust en liefde wordt geprikkeld, om voor dit volk het goede te zoeken!